

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

Υποψήφια Διδάκτωρ: Μπεκιάρη Δ. Ελένη

Προτεινόμενος τίτλος: ΤΡΑΓΙΚΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΣΤΟΝ ΕΥΡΙΠΙΔΗ:

ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΑΤΕΡΑ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΙΣ ΤΡΑΓΩΔΙΕΣ *ΜΗΔΕΙΑ*, *ΙΠΠΟΛΥΤΟΣ*,
ΗΡΑΚΛΗΣ, *ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΕΝ ΑΥΛΙΔΙ ΚΑΙ ΒΑΚΧΕΣ*.

Επιβλέπων καθηγητής: κ. Βερτουδάκης Βασίλειος, Επίκουρος καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας, Τομέας Κλασικής Φιλολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Θεωρητικό πλαίσιο

Η σχέση πατέρα – παιδιού είναι πολύ σημαντική στον αρχαίο κόσμο και ανιχνεύεται ήδη στο ομηρικό έπος, ενδεικτικά στη σχέση Οδυσσέα και Τηλέμαχου στην *Οδύσσεια* και από την άλλη στη σχέση Πριάμου με το γιο του Έκτορα στην *Ιλιάδα*. Η σχέση αυτή συνδέεται άρρηκτα με την ανθρωπολογική και κοινωνιολογική προσέγγιση της τραγωδίας. Ως προς την ανθρωπολογική προσέγγιση, αποδέκτες των αρχαίων τραγωδιών ήταν πολίτες οι οποίοι εντάσσονταν κοινωνικά σε μια κοινωνία, δραστηριοποιούνταν σ' αυτή και δημιουργούσαν ένα κοινό το οποίο χαρακτηριζόταν από παρόμοια συναισθήματα, σκέψεις, ανησυχίες και προβληματισμούς. Ο συγκερασμός έτσι δημόσιας ζωής και αρχαίου δράματος ήταν εμφανής. Αναφορικά με την κοινωνιολογική θεώρηση, το αρχαίο ελληνικό δράμα συνδεόταν και με την ιδιότητα του Αθηναίου, όχι μόνο ως πολίτη αλλά και ως θεατή αρχαίων δραμάτων, ο οποίος ενεργούσε σε μια κοινωνία ποικιλοτρόπως έχοντας διαφορετικές προσλαμβάνουσες και ικανότητες αντίληψης των μηνυμάτων των διαφόρων έργων που προβάλλονταν. Οι δύο αυτές προσεγγίσεις επιδρούν καταλυτικά στη σχέση πατέρα παιδιού η οποία αναπτύσσεται στα πλαίσια μιας κοινωνίας με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ως προς τις διαπροσωπικές σχέσεις και την έννοια του *οίκου*.

Σχέση πατέρα παιδιού στις τραγωδίες *Μήδεια, Ιππόλυτος, Ηρακλής, Ιφιγένεια εν αυλίδι και Βάκχες*

Στη *Μήδεια* η σχέση πατέρα-παιδιού είναι πολύ σημαντική. Ενώ τα συναισθήματα του πατέρα για τα παιδιά του είναι αποκαλυπτικά, εντούτοις δεν έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση καθώς οι μελετητές εστιάζουν περισσότερο στη μητρική σχέση και στην παιδοκτονία που έπεται. Από την αρχή του δράματος μέχρι τον *αγώνα λόγων* ανάμεσα στον Ιάσονα και τη Μήδεια, ο ίδιος παρουσιάζεται μέσα από τα λόγια της Μήδειας ή της τροφού ως ένας αδιάφορος πατέρας που δεν αγαπά τα παιδιά του και δεν νοιάζεται γι' αυτά και την οικογένειά του. Ο Ιάσωνας όμως ανατρέπει αυτά τα στοιχεία με το λόγο του, δίνοντας έμφαση στη βαθιά αγάπη για τα παιδιά του (έκφραση πατρικής αγάπης). Μ' αυτό τον τρόπο, παρουσιάζεται μια αντίθεση μεταξύ των προσώπων αναφορικά με τη σχέση πατέρα παιδιού που επιδρά καταλυτικά στην τραγωδία. Η Μήδεια δεν πείθεται από τα λόγια του Ιάσονα και προκειμένου να τον εκδικηθεί αποφασίζει παρά τις ψυχολογικές διακυμάνσεις να σκοτώσει τα παιδιά της. Ο ίδιος μη ξέροντας τι έχει συμβεί στο τέλος του δράματος πηγαίνει στο παλάτι για να τα σώσει κάνοντας φανερό ότι ενδιαφέρεται πραγματικά. Πληροφορούμενος ότι τα παιδιά του είναι πλέον νεκρά δεν μπορεί να συνειδητοποιήσει τη φρικτική πράξη που διέπραξε η Μήδεια (έννοια του *αδυνάτου*), η οποία δεν τον αφήνει να τα θάψει ή έστω να τα αγγίξει. Η πατρική αγάπη του Ιάσονα προς τα παιδιά του κορυφώνεται έτσι στο τέλος του δράματος, όπου ο ίδιος πιο ανθρώπινος πια συνειδητοποιεί τη μοναξιά του.

Η σχέση πατέρα-παιδιού στην τραγωδία *Ιππόλυτος*, είναι εξίσου σημαντική και συνδέεται με τον έρωτα νόσο (έρως-νόσος) που η θεά Αφροδίτη σπέρνει στην καρδιά της Φαίδρας εξαιτίας της εκδίκησης. Η σχέση πατέρα γιου έτσι στην παρούσα τραγωδία χαρακτηρίζεται από τη σύγκρουση πάθους και λογικής. Ο Θησέας χωρίς να εξετάσει το ενδεχόμενο ψεύδους από την πλευρά της Φαίδρας και λειτουργώντας ενστικτωδώς από τον έρωτα προβαίνει σε μια σκληρή συμπεριφορά (τάσσεται ενάντια στο γιο του και εύχεται την τιμωρία του) που έχει οδυνηρές συνέπειες για τον ίδιο του το γιο ο οποίος είναι αθώος. Η αντίθεση έτσι Ιππολύτου ο οποίος χαρακτηρίζεται από μια συστολή (*αιδώς*) και είναι ταγμένος στη θεά Άρτεμη και η ανεξέλεγκτη οργή του πατέρα του Θησέα είναι άκρως αποκαλυπτική. Η συγκρουσιακή λοιπόν σχέση Ιππολύτου-Θησέα και η τρυφερή σκηνή προς το τέλος του δράματος με τη μετάνοια

του Θησέα και την έκφραση πατρικής αγάπης είναι πολύ σημαντική και καθορίζει ολόκληρο το δράμα.

Στην τραγωδία *Ηρακλής*, η σχέση πατέρα παιδιού είναι εξίσου αποκαλυπτική. Ο Ηρακλής έχει αφήσει την οικογένειά του στη Θήβα θέλοντας να φέρει τον Κέρβερο από τον Άδη. Στο μεταξύ ο Λύκος δολοφονεί τον Κρέοντα, πατέρα της Μεγάρας, συζύγου του Ηρακλή και αναλαμβάνει την εξουσία απειλώντας την οικογένεια του. Ο Ηρακλής επιστρέφει και σκοτώνει το Λύκο, όμως η Ήρα του στέλνει τη Λύσσα που τον καθιστά παράφρονα. Η σχέση πατέρα παιδιού διαταράσσεται, όταν ο ίδιος ο Ηρακλής φτάνει σε σημείο να σκοτώσει τη γυναίκα και τα ίδια του τα παιδιά, ενώ συνειδητοποιεί τι έχει πράξει από τα λόγια του πατέρα του. Όντας πατέρας και σύζυγος είχε δημιουργήσει μια οικογένεια την οποία πραστάτευε συνεχώς και τώρα έγινε ο ίδιος υπαίτιος του θανάτου τους. Ο θρήνος για το θάνατο των παιδιών του είναι μεγάλος και ο πόνος του ανείπωτος. Ο πατέρας του, Αμφιτρύωνας, δείχνει μάλιστα στον Ηρακλή τα νεκρά παιδιά του με τον τελευταίο να είναι απαρηγόρητος και να επιθυμεί την αυτοκτονία (*πάθος*). Το μοναδικό στη συγκεκριμένη τραγωδία είναι η διπλή σχέση πατέρα παιδιού, καθώς εντοπίζεται τόσο η σχέση του πατέρα του Ηρακλή Αμφιτρύωνα με τον ίδιο τον Ηρακλή, όσο και η σχέση του Ηρακλή με τα παιδιά του.

Σημαντική είναι η σχέση πατέρα παιδιού και στην τραγωδία *Ιφιγένεια εν Αυλίδι*, αφού η σχέση ανάμεσα στον Αγαμέμνονα και την κόρη του Ιφιγένεια διαταράσσεται. Ο Αγαμέμνονας εμφανίζεται στην αρχή του δράματος να μην έχει άλλη επιλογή από το να θυσιάσει την κόρη του στη θεά Άρτεμη προκειμένου να αποπλεύσουν με ούριο άνεμο για την Τροία. Η πατρική του αγάπη όμως είναι τόσο μεγάλη που δε μπορεί να δεχτεί το θάνατο της κόρης του και επιθυμεί να αναιρέσει την απόφαση του με ένα καινούργιο γράμμα προς την Ιφιγένεια. Παρ' όλα αυτά, το γράμμα αυτό το παίρνει με τη βία ο Μενέλαος από τον αγγελιαφόρο και η Ιφιγένεια καταφτάνει στην Αυλίδα γεμάτη χαρά που ξαναβλέπει τον πατέρα της (αγάπη του παιδιού στον πατέρα). Ωστόσο, όταν αντιλαμβάνεται ότι επρόκειτο να θυσιαστεί απευθύνεται με τρυφερά λόγια στον πατέρα της και του ζητά να τη σώσει. Όταν είναι πια αργά αποδέχεται τη μοίρα της. Η ψυχολογική εξέλιξη πατέρα και κόρης είναι πολύ σημαντική στο δράμα με έντονο το παθητικό στοιχείο (*πάθος*) το οποίο κορυφώνεται προς το τέλος της τραγωδίας.

Αν και στις Βάκχες η εστίαση γίνεται περισσότερο μεταξύ Αγαύης και Πενθέα ενδιαφέρον παρουσιάζει και η σχέση Κάδμου και Αγαύης (πατέρας-κόρη). Ο Διώνυσος κάνοντας τις κόρες του Κάδμου να δρουν με μανία και χωρίς καμία λογική, οδηγεί την Αγαύη να σκοτώσει το γιο της Πενθέα. Η ίδια δεν έχει αντιληφθεί τι έχει συμβεί όταν καλεί τον πατέρα της να χαρεί με το θήραμα της (δεν αναγνωρίζει το παιδί της-μανία). Ο ίδιος της αποκαλύπτει την αλήθεια μέσα από μια σχοινοτενή διαλογική σκηνή στην οποία η Αγαύη επαναφέρει τη λογική της σταδιακά και αποκαλύπτεται έτσι η τραγική παιδοκτονία. Ο πατέρας δεν μπορεί να συνειδητοποιήσει την πράξη της κόρης του, αλλά ούτε και η ίδια τη δική της. Το αποκορύφωμα της σχέσης πατέρα παιδιού αποτελεί το γεγονός ότι ο Κάδμος εγκαταλείπει την κόρη του, η οποία τον παρακαλά να μείνει κοντά της.

Μεθοδολογία

Ως προς τη μεθοδολογία της παρούσας διδακτορικής διατριβής είναι σημαντικό να παρουσιαστεί ως προς το θεωρητικό πλαίσιο η σύνδεση της ανθρωπολογικής και κοινωνιολογικής προσέγγισης της τραγωδίας με τη σχέση πατέρα παιδιού και να διαφανούν αναλυτικότερα τα βασικά σημεία τους. Επίσης, είναι σημαντικό να γίνει αναφορά στη θέση του άνδρα στην αρχαία Ελλάδα και στη σχέση του με τον *οίκο* και τα παιδιά του, αλλά και η θέση αφενός του πατέρα και αφετέρου του παιδιού στην τραγωδία. Στη συνέχεια, η διατριβή θα περιλαμβάνει επιμέρους κεφάλαια τα οποία μέσω της κειμενοκεντρικής ανάλυσης θα επικεντρωθούν και θα εστιάσουν στην εμφάνιση της σχέσης πατέρα παιδιού σε καθεμιά από τις τραγωδίες *Μήδεια*, *Ιππόλυτος*, *Ηρακλής*, *Ιφιγένεια εν αυλίδι* και *Βάκχες* του Ευριπίδη Ταυτόχρονα, σκοπός είναι να διαφανούν με σαφήνεια οι ποικίλες πτυχές που χαρακτηρίζουν αυτή τη σχέση και θα επιχειρηθεί η αναζήτηση κοινών σημείων ή αποκλίσεων μεταξύ τους.

Για τη μελέτη του θέματος θα αξιοποιηθούν πρωτίστως οι πρωτογενείς πηγές (αρχαίο κείμενο) με κειμενοκεντρική ανάλυση και δευτερευόντως πηγές, είτε από βιβλία, είτε από άρθρα-περιοδικά, είτε από άλλο συναφές υλικό. Επιθυμητός στόχος, είναι να καταδειχθεί επαρκώς το θέμα και να δημιουργηθούν προβληματισμοί γύρω από αυτό, επιτρέποντας να διαφανούν με σαφήνεια οι σχέσεις ανάμεσα στον πατέρα και τα παιδιά. Εκτός από αυτή τη σχέση στις τραγωδίες που έχουν αναφερθεί, θα αναλυθούν και άλλες οπτικές όπως η έννοια της οικογένειας στον αρχαίο κόσμο, η τέχνη του Ευριπίδη, η ανάδειξη στοιχείων της δραματουργικής πλοκής και της

ψυχογράφησης τόσο του πατέρα και του παιδιού όσο και των προσώπων που επιδρούν καταλυτικά στη σχέση αυτή. Συμπερασματικά αφού διερευνηθεί μεθοδολογικά το ζήτημα της σχέσης πατέρα παιδιού στις τραγωδίες που αναφέρονται άνωθεν με έμφαση ταυτόχρονα στις ομοιότητες αλλά και τις διαφορές που εντοπίζονται ως προς την σχέση αυτή από τραγωδία σε τραγωδία, θα εξαχθούν συμπεράσματα.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Allan, W. (2001). *The children of Heracles Euripides: with an introduction, translation and commentary by William Allan*. Warminster: Aris & Phillips.

Barlow, S. (1982). "Structure and Dramatic Realism in Euripides' 'Heracles'", *Greece & Rome*, 29 (2), 115-125.

Barrett, W. S. (1964). *Hippolytus Euripides: edited with introduction and commentary*. Oxford: Oxford Clarendon Press.

Bremer, J. M. (1975). "The Meadow of Love and Two Passages in Euripides' "Hippolytus" *Mnemosyne*, 28 (3), 267-280.

Cavallero, P. (2003). "Medea de Eurípides: la atétesis de versos y la construcción gradual de la venganza", *Emerita*, 71(2), 283-312.

Cavallero, P. (2003). "Actualidad humana de la Medea de Euripides: el tema del divorcio", *Faventia*, 26 (2), 43-67.

Γιατρομανωλάκης, Γ. (1990). *Ευριπίδη Μήδεια: Εισαγωγή D. L. Page*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.

Daroca - Campos, J., Gonzalez-Garcia, F. J., Cruces-Lopez J. L. & Mariscal-Pomero, L.P. (2007). *Las personas de Euripides*. Amsterdam: Adolf M. Hakkert Publisher.

Dodds, E. R. (1960). *Euripides Bacchae: edited with introduction and commentary by E.R Dodds*. Oxford: Oxford Clarendon Press.

Foley, H. (1982). "Marriage and Sacrifice in Euripides' "Iphigeneia in Aulis"", *Arethousa*, 15 (1), 159-180.

Griffith, M. (1998). "The king and eye: the rule of the father in greek tragedy", *Proceedings of the Cambridge Philological Society*, 44, 20-84.

Halleran, M. (1991). "Gamos and Destruction in Euripides' Hippolytus", *Transactions of the American Philological Association*, 121, 109-121.

- Kamerbeek, J. C. (1966). "Unity and Meaning of Euripides' "Heracles"", *Mnemosyne*, 19 (1), 1-16.
- Kovacs, D. (1980). "Shame, Pleasure, and Honor in Phaedra's Great Speech (Euripides, Hippolytus 375-87)", *The American Journal of Philology*, 101, (3), 287-303.
- Lush, B. (2014). "Combat trauma and psychological injury in Euripides' Medea", *Helios*, 41 (1), 25-57.
- Mastronade, J. Donald. (2012). *Ευριπίδου Μήδεια*, μτφ. Δ. Γιωτοπούλου. Αθήνα: Πατάκη.
- Mendelsohn, D. (2002). *Gender and the city in Euripides' political plays*. Oxford: Oxford University Press.
- Michelakis, P. (2006). *Euripides: Iphigeneia at aulis*. London: Bloomsbury.
- Morwood, James. (1997). *Euripides: Medea, Hippolytus, Electra, Helen*. Oxford: Clarendon Press.
- Murnaghan, S. (2006) "The daughters of Cadmus: Chorus and characters in Euripides' Bacchae and Ion". Στο J. Davidson, F. Muecke, and P. Wilson (επιμ.) *Greek Drama III: Essays in Honour of Kevin Lee*, BICS Supplement 87. London: Institute of Classical Studies, 99–112.
- Nimis, S. A. (2007). "Autochthony, misogyny, and harmony: Medea 824-845", *Arethusa*, 40 (3), 397-420.
- Παπαδημητρόπουλος, Λουκάς. (2014). *Η έννοια του οίκου στον Ευριπίδη: Αλκίστη-Μήδεια-Ιππόλυτος*. Αθήνα: χ. ε.
- Rodríguez-Cidre, E. (1998). "Las coleras en la medea de Euripides", *Noua tellus*, 16 (2), 57-77.
- Ryzman, M. (1989). "The Reversal of Agamemnon and Menelaus in Euripides' "Iphigenia at Aulis", *Emerita*, 1, 111-118.
- Scolari, L. (2018). "I doni di Medea: Tra reciprocità e vendetta", *Dionysus ex machina* (9), 192-228.
- Scourfield, J. H. D. (2010). "Chaereas, Hippolytus, Theseus: tragic echoes tragic potential in chariton", *Phoenix*, 64 (3/4), 291-313.
- Siegel, H. (1981). "Agamemnon in Euripides' Iphigenia at Aulis", *Hermes*, 3, 257-265.
- Sifakis, G. M. (1979). *Children in greek tragedy*. *Bulletin of the Institute of Classical Studies*, 26, 67-80.
- Wassermann, F. M. (1949). "Agamemnon in the Iphigeneia at Aulis: A Man in an Age of Crisis", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 80, 174-186